

Andrzej Orczykowski

Problemy migracji w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 50/1-2, 143-166

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ANDRZEJ ORCZYKOWSKI SCHR

PROBLEMY MIGRACJI W KODEKSIE KANONÓW KOŚCIOŁÓW WSCHODNICH

Treść: Wstęp. 1. Obecność zjawiska migracji w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich. 2. Sytuacja wiernych migrantów. 3. Struktury duszpasterstwa migrantów. 4. Zasady podlegania migrantów poszczególnym stopniom władzy kościelnej. Zakończenie.

Wstęp

Ruchliwość ludzka jest jednym z istotnych zjawisk występujących we współczesnym świecie i ma znaczący wpływ na życie poszczególnych osób jak i całych społeczeństw. Kościół troszcząc się o przekaz orędzia zbawienia wszystkim ludziom zainteresowany jest również sytuacjami wynikającymi ze zjawiska migracji. Pastoralne ujęcie rzeczywistości migracyjnej prowadzi do ustalenia treści prawa dotyczącego tego zjawiska oraz doboru najbardziej odpowiedniej jego formy. W ten sposób kościelny Prawodawca wychodzi naprzeciw potrzebom ludzi żyjących w społeczności, które ujawnia rozum, a jednocześnie realizuje dobro wspólne rozpoznane w świetle wiary.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich¹ podejmując rozwiązywanie problemów migracji kontynuuje tradycję kanoniczno-prawną mającą bogatą historię zarówno w działalności pastoralnej jak i prawodawczej Kościołów Wschodnich, bowiem te dwie dziedziny się przenikają i uzupełniają. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z chwilą wejścia w życie – zgodnie z kan. 6, 1° i 2°

¹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli II promulgatus* (odtąd: CCEO), „Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale” (odtąd: AAS) 82 (1990), 1033-1363. Tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II* (odtąd: KKKW), Lublin 2002.

– znosi wszystkie przepisy prawa wspólnego lub prawa partykularnego przeciwne kanonom tego Kodeksu albo które odnoszą się do materii w Kodeksie na nowo uregulowanej; oraz odwołuje wszystkie zwyczaje, które niniejszy Kodeks odrzuca lub które są mu przeciwne, chyba że są stuletnie lub niepamiętne. Kodeks Kanonów Kościołów przygotowany przez Papieską Komisję Odnowy Kanonicznego Prawa Wschodniego realizuje postulat *Vaticanium II*², aby prawo kanoniczne było rozpatrywane w oparciu o tajemnicę Kościoła zgodnie z Konstytucją dogmatyczną o Kościele³. Redagując Kodeks nie zastosowano podziału na księgi, lecz zachowano w zbiorze podział na XXX tytułów, obejmujących normy istotne dla tożsamości wspólnot Katolickich Kościołów Wschodnich⁴. Skoro interesujące nas normy nie zostały usystematyzowane i wyodrębnione własnym tytułem będziemy ich poszukiwać w całości zbioru.

1. Obecność zjawiska migracji w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich

Soborowa eklezjologia ukazująca Kościół jako Lud Boży pielgrzymujący na ziemi, przebywający na tułaczce i zdążający do ojczyzny

² Dokumenty Soboru Watykańskiego II będą cytowane za: *Sobór Watykański II Konstytucje, dekry, deklaracje. Tekst polski nowe wydanie*, Pallottinum 2002.

³ *Sobór Watykański I. Dekret o formacji kapłańskiej „Optatum totius”*, 16.

⁴ Poszczególne tytuły KKKW: I – Chrześcijananie, ich wszystkie prawa i obowiązki (kan. 7-26); II – Kościoły *sui iuris* i obrządku (27-41); III – Najwyższa władza Kościoła (42-54); IV – Kościoły patriarchalne (55-150); V – Kościoły arcybiskupie większe (151-154); VI – Kościoły metropolitalne i pozostałe Kościoły *sui iuris* (155-176); VII – Eparchie i biskupi (177-310); VIII – Egzarchaty i egzarchowie (311-321); IX – Zgromadzenia hierarchów wielu Kościołów *sui iuris* (322); X – Duchowni (323-398); XI – Świeccy (399-409); XII – Mnisi i inni zakonnicy oraz członkowie innych instytutów życia konsekrowanego (410-572); XIII – Stowarzyszenia chrześcijan (573-583); XIV – Ewangelizacja narodów (584-594); XV – Magisterium Kościoła (595-666); XVI – Kult Boży, zwłaszcza sakramenty (667-985); XVII – Ochrzczeni akatolicy przystępujący do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim (986-901); XVIII – Ekumenizm czyli wspieranie jedności chrześcijan (902-908); XIX – Osoby i akty prawne (909-935); XX – Urzędy (936-978); XXI – Władza rządzenia (979-995); XXII – Rekursy przeciwko dekretem administracyjnym (996-1006); XXIII – Dobra doczesne Kościoła (1007-1054); XXIV – Sądownictwo w ogólności (1055-1184); XXV – Proces sporny (1185-1356); XXVI – Niektóre procesy specjalne (1357-1400); XXVII – Sankcje karne w Kościele (1401-1467); XXVIII – Procedura przy wymierzaniu kar (1468-1487); XXIX – Ustawa, zwyczaj, akty administracyjne (1488-1539); XXX – Przedawnienie i obliczanie czasu (1540-1546).

niebieskiej⁵ przyczyniła się do wzrostu wrażliwości na problemy migracji. Skoro prawodawstwo Jana Pawła II jest inspirowane duchem Soboru Watykańskiego II⁶, zatem Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich winien zawierać w sobie również szereg idei nauki tego Soboru uzasadniających specjalną opiekę Kościoła nad migrantami. Ustalmy, zatem w jaki sposób Kodeks definiuje zjawisko migracji.

1.1. Pojęcie migracji

Ustawodawstwo stanowi odbicie życia, wyrasta z życia i chce je kształtować⁷. Tak i Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich odzwierciedla aktualny stan i świadomość Kościołów Wschodnich dotyczący migracji kiedy mówi o: *podróżnych* (kan. 911, kan. 986, kan. 1491 § 3, 1°-3°), *tułaczach* (kan. 911, kan. 916 § 3, kan. 1075 § 1, kan. 1491 § 1), a także określa takie zjawisko jak: *przebywanie na terenie jakiejś parafii lub przynajmniej eparchii* (kan. 912 § 2). Tak wyrażoną w Kodeksie migrację *wzbogacają* dyspozycje Prawodawcy dotyczące pośrednio duszpasterstwa wiernych odrębnego języka (kan. 280 § 1) oraz regulujące przynależność do obrządku i wyrażające troskę o jego zachowanie (kan. 35, kan. 39, kan. 40 § 1-3).

Zauważamy, więc, że migranci i ich problemy są obecni w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich, zaś na określenie ludzkiej egzystencji *bycia w drodze* Kodeks używa różnych terminów i poza dwoma pojęciami: *p o d r ó ż n y*, *t u ł a c z* sprecyzowanymi w kan. 911, pozostałe użyte są w znaczeniu pastoralnym lub potocznym. W znaczeniu prawnym: *p o d r ó ż n y m* (*peregrinus*) nazywa się *osobę będącą w eparchii innej niż ta, w której ma miejsce stałego lub tymczasowego zamieszkania*, zaś *t u ł a c z e m* (*vagus*), osobę, *jeżeli nigdzie nie posiada stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania*⁸. Zatem punktem wyjścia do ustalenia – w kodeksowym rozumieniu –

⁵ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, 9.

⁶ G. G. Tassello, *Introduzione w: Fondazione Migrantes della Conferenza Episcopale Italiana, Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni. Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887-2000)*, G. G. Tassello, L. Deponti, M. Guidotti (a cura), Bologna 2001, p. 35.

⁷ Por. R. Sobąński, *Eklezjologia nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, PK 28 (1985) nr 1-2, s. 30.

⁸ CCEO, c. 911: *Persona dicitur peregrinus in eparchia diversa ab illa, in qua domicilium vel quasi-domicilium habet; dicitur vero vagus, si nullibi domicilium vel quasi-domicilium habet.*

czy osoba jest migrantem jest ustalenie czy posiada ona stałe lub tymczasowe zamieszkanie w eparchii⁹ lub gdziekolwiek.

1.2. Stałe lub tymczasowe miejsce zamieszkania

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich precyzyjnie określa zasady nabywania, posiadania oraz utraty przez wiernych zarówno stałego, jak i tymczasowego miejsca zamieszkania. Stałe miejsce zamieszkania nabywa się poprzez przebywanie na terytorium jakiejś parafii¹⁰ lub przynajmniej eparchii, które albo jest połączone z zamiarem pozostania tam na stałe, jeśli nic stamtąd nie odwoła, albo trwało faktycznie przez pełnych pięć lat (kan. 912 § 1)¹¹. Tymczasowe zamieszkanie – w rozumieniu Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich – nabywa się przez takie przebywanie na terenie jakiejś parafii lub przynajmniej eparchii, które albo jest połączone z zamiarem pozostania tam przynajmniej przez trzy miesiące, jeśli nic stamtąd nie odwoła, albo trwało przez pełne trzy miesiące (kan. 912 § 2)¹². Członkowie instytutów zakonnych jak również stowarzyszeń życia wspólnego¹³ *na wzór zakonników nabywają stałe zamieszkanie w miejscu, gdzie jest położony dom, do którego należą; natomiast tymczasowe zamieszkanie w miejscu, gdzie ich przebywanie trwało przynajmniej trzy miesiące (kan. 913)*¹⁴.

⁹ CCEO, can. 177 § 1: *Eparchia est populi Dei portio, quae Episcopo cum cooperatione presbyterii pascenda conceditur ita, ut Pastori suo adhaerens et ab eo per Evangelium et Eucharistiam in Spiritu Sancto congregata Ecclesiam particularem constituat, in qua vere inest et operatur una, sancta, catholica et apostolica Christi Ecclesia.*

¹⁰ CCEO, can. 280 § 1: *Paroecia regulariter sit territorialis, quae scilicet omnes complectatur christifideles certi territorii; si vero de iudicio Episcopi eparchialis consulto consilio presbyterali id expedit, erigantur paroeciae personales ratione nationis, linguae, ascriptionis christifidelium alii Ecclesiae sui iuris immo vel alia definita ratione determinatae.*

¹¹ CCEO, c. 912 § 1: *Domicilium acquiritur ea in territorio alicuius paroeciae aut saltem eparchiae commoratione, quae aut coniuncta est cum animo ibi perpetuo manendi, si nihil inde avocet, aut ad quinquennium completum reapse est protracta.*

¹² CCEO, c. 912 § 2: *Quasi-domicilium acquiritur ea in territorio alicuius paroeciae aut saltem eparchiae commoratione, quae aut coniuncta est cum animo ibi manendi saltem per tres menses, si nihil inde avocet, aut ad tres menses completos reapse est protracta.*

¹³ W katolickich Kościołach Wschodnich istnieje tylko jedno stowarzyszenie życia apostołskiego (*Congregatio Vicentiana*) zależne od Kongregacji Kościołów Wschodnich. Zob. J. K a ł o w s k i, *Prawo o Instytutach Życia Konsekrowanego według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, Warszawa 1994, s. 288.

¹⁴ CCEO, c. 913: *Sodales institutorum religiosorum necnon societatum vitae communis ad instar religiosorum domicilium acquirunt in loco, ubi sita est domus, cui ascribuntur; quasi-domicilium in loco, ubi eorum commoratio ad tres saltem menses est protracta.*

Małżonkowie powinni mieć wspólne stałe lub tymczasowe zamieszkanie, jednak dla słusznej przyczyny, każdy z nich może mieć własne stałe lub tymczasowe zamieszkanie (kan. 914)¹⁵.

Małoletni natomiast z konieczności posiada zamieszkanie stałe lub tymczasowe tego, którego władzy podlega, jednak po wyjściu z dzieciństwa, może nabyć również własne tymczasowe zamieszkanie, a uzyskawszy usamodzielnienie zgodnie z przepisami prawa cywilnego, także własne stałe zamieszkanie (kan. 915 § 1)¹⁶.

Osoba oddana pod czyjąś opiekę lub kuratelę – zgodnie z prawem – z innego powodu niż małoletniość posiada stałe lub tymczasowe zamieszkanie opiekuna lub kuratora (kan. 915 § 2)¹⁷.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich ukazuje kanoniczne znaczenie posiadania przez wiernego stałego lub czasowego miejsca zamieszkania. Wierny zarówno przez zamieszkanie stałe, jak i tymczasowe uzyskuje własnego hierarchę miejsca i proboszcza Kościoła *sui iuris*, do którego należy, chyba że w prawie wspólnym inaczej zastrzeżono (kan. 916 § 1)¹⁸.

Proboszczem własnym tego, kto posiada tylko stałe lub tymczasowe zamieszkanie eparchialne, jest proboszcz miejsca aktualnego pobytu (kan. 916 § 2)¹⁹.

Własnym hierarchą miejsca lub proboszczem tułacza jest proboszcz tego Kościoła i hierarcha miejsca, w którym tułacz aktualnie przebywa (kan. 916 § 3)²⁰.

Jeśli nie ma proboszcza dla chrześcijan jakiegoś Kościoła *sui iuris*, ich biskup eparchialny, wyznacza proboszcza innego Kościoła *sui iuris*, który podejmie troskę o nich jak ich własny proboszcz, za

¹⁵ CCEO, c. 914: *Coniuges commune habeant domicilium vel quasi-domicilium; iusta de causa vero uterque habere potest proprium domicilium vel quasi-domicilium.*

¹⁶ CCEO, c. 915 § 1: *Minor necessario retinet domicilium et quasi-domicilium illius, cuius potestati subditus est; infantia egressus potest etiam quasi-domicilium proprium acquirere atque legitime ad normam iuris civilis emancipatus etiam proprium domicilium.*

¹⁷ CCEO, c. 915 § 2: *Quicumque alia ratione quam minoritate in tutelam vel curatelam legitime traditus est, domicilium et quasi-domicilium habet tutoris vel curatoris.*

¹⁸ CCEO, can. 916 § 1: *Et per domicilium et per quasi-domicilium suum quisque proprium Hierarcham loci et parochum Ecclesiae sui iuris, cui ascriptus est, sortitur, nisi aliter iure communi cavetur.*

¹⁹ CCEO, can. 916 § 2: *Parochus proprius illius, qui non habet nisi eparchiale domicilium vel quasi-domicilium, est parochus loci, ubi actu commoratur.*

²⁰ CCEO, can. 916 § 3: *Proprius vagi Hierarcha loci et parochus est eius Ecclesiae parochus et Hierarcha loci, ubi vagus actu commoratur.*

zgodą jednak biskupa eparchialnego wyznaczonego proboszcza (kan. 916 § 4)²¹.

W miejscach, w których nie został utworzony nawet egzarchat dla chrześcijan jakiegoś Kościoła *sui iuris*, za ich własnego hierarchę należy uważać hierarchę miejsca drugiego Kościoła *sui iuris*, także Kościoła łacińskiego, mocą kan. 101; jeśli jest ich wielu, za własnego należy uważać hierarchę wyznaczonego przez Stolicę Apostolską lub, jeżeli chodzi o chrześcijan jakiegoś Kościoła patriarchalnego, patriarchę działającego za zgodą Stolicy Apostolskiej (kan. 916 § 5)²².

Stałe lub tymczasowe miejsce zamieszkania traci się przez odejście z miejsca połączone z zamiarem niepowracania, z zachowaniem kann. 913 i 915 (kan. 917)²³. Utrata i nieposiadanie stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania – w rozumieniu Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich – oznacza *ipso facto* bycie tułaczem.

Podsumowując należy zauważyć, że w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich przez użycie zarówno prawnych, jak i potocznych określeń na zjawisko migracji podkreślona została różnorodność sytuacji ludzi wędrujących, wśród których główne miejsce zajmują migranci. Z dokumentów Kościoła wynika, że pojęcie *migrant* ma charakter nadrzędny i obejmuje wszystkie wymienione w Kodeksie kategorie *ludzi w drodze*. Skoro w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich obecnym jest zjawisko migracji, dokonamy systematyzacji jego postanowień podejmujących problemy wynikające z faktu migrowania.

2. Sytuacja wiernych migrantów

We współczesnym świecie jeden Kościół gromadzący wiernych z każdego ludu i narodu – także tych, którzy opuścili swoją ojczyznę

²¹ CCEO, can. 916 § 4: *Si deest parochus pro christifidelibus alicuius Ecclesiae sui iuris, eorundem Episcopus eparchialis designet parochum alterius Ecclesiae sui iuris, qui eorum curam tamquam parochus proprius suscipiat, de consensu vero Episcopi eparchialis parochi designandi.*

²² CCEO, can. 916 § 5: *In locis, ubi ne exarchia quidem pro christifidelibus alicuius Ecclesiae sui iuris erecta est, tamquam proprius eorundem christifidelium Hierarcha habendus est Hierarcha loci alterius Ecclesiae sui iuris, etiam Ecclesiae latinae, firmo can. 101; si vero plures sunt, ille habendus est tamquam proprius, quem designavit Sedes Apostolica vel, si de christifidelibus alicuius Ecclesiae patriarchalis agitur, Patriarcha de assensu Sedis Apostolicae.*

²³ CCEO, can. 917: *Domicilium et quasi-domicilium amittitur discessu a loco cum animo non revertendi salvis cann. 913 et 915.*

i żyją wśród obcych – stanowi wymowny przykład życia w pokoju, zgodzie i jedności ludzi różnych ras, plemion i języków²⁴. Kodeksowe wzmianki o migrantach świadczą, że Prawodawca świadomie wskazuje na ich obecność w Kościołach Wschodnich wynikającą z faktu przyjęcia chrztu i przynależności do Kościoła *sui iuris*. Migranci – Chrześcijanie przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani jako Lud Boży i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie (kan. 7 § 1)²⁵. W pierwszym rzędzie do świeckich-migrantów – co wynika z ich powołania – należy prowadzić sprawy doczesne i porządkując je po Bożemu, szukać Królestwa Bożego i w ten sposób w życiu prywatnym, rodzinnym i polityczno-społecznym być świadkami Chrystusa i Jego samego objawiać innym, walczyć o sprawiedliwe prawa w społeczeństwie oraz jaśniejąc wiarą, nadzieją i miłością stawać się zaczynem dla uświęcenia świata (kan. 401)²⁶. Migranci pozostając w pełnej wspólnotcie Kościoła są całkowicie zrównani, co do godności i działania z wszystkimi innymi wiernymi, gdyż w Kościele nie ma nierówności ze względu na rasę, przynależność narodową czy stan społeczny²⁷. Przez fakt przynależności do Kościoła nie są nigdzie obcymi, ale wszędzie gdzie aktualnie przebywają, są jak u siebie, należąc do własnego Kościoła *sui iuris*.

2.1. Przynależność do Kościoła *sui iuris*

W Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich Prawodawca precyzyjnie określa zasady przynależności do Kościoła *sui iuris*, czyli wspólnoty chrześcijan powiązanej hierarchią według prawa, którą jako *sui iuris* wyraźnie lub milcząco uznaje najwyższa władza Ko-

²⁴ A. O r c z y k o w s k i, *Os problemas da emigração nas resoluções do II Sinodo Plenário Polonês*, „Projeções. Revista de estudos polono-brasileiros”, 4 (2004) nn. 1-2, pp. 34-35

²⁵ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele* „*Lumen gentium*”, 31; Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich* „*Apostolicam actuositatem*”, 2.

²⁶ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* „*Gaudium et spes*”, 43; Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele* „*Lumen gentium*”, 31.

²⁷ J. B a k a l a r z, *L'universalismo e la particolarità etnico-culturale nella Chiesa*, Milano 1989, p. 599.

ścioła (kan. 27)²⁸. W *Kodeksie* nie wymieniono z nazwy Kościołów *sui iuris*, których on dotyczy, lecz podano pięć tradycji liturgicznych, od których wywodzą się obrządki kultywowane w poszczególnych Kościołach *sui iuris*. Obrządek jest dziedzictwem liturgicznym, teologicznym, duchowym i dyscyplinarnym wyodrębnionym przez kulturę i okoliczności historyczne narodów, wyrażającym sposób przeżywania wiary, właściwy dla każdego Kościoła *sui iuris* (kan. 28 § 1)²⁹. Obrządkami tymi o ile nie stwierdzi się czego innego, są te, które pochodzą z tradycji Aleksandryjskiej, Antiocheńskiej, Armeńskiej (ormiańskiej), Chaldejskiej i Konstantynopolitańskiej (bizantyjskiej) (kan. 28 § 2)³⁰. W *Annuario Pontificio* wymieniono dwadzieścia dwa wschodnie Kościoły *sui iuris*³¹.

²⁸ CCEO, can. 27: *Coetus christifidelium hierarchia ad normam iuris iunctus, quem ut sui iuris expresse vel tacite agnoscit suprema Ecclesiae auctoritas, vocatur in hoc Codice Ecclesia sui iuris.*

²⁹ CCEO, can. 28 § 1: *Ritus est patrimonium liturgicum, theologicum, spirituale et disciplinare cultura ac rerum adiunctis historiae populorum distinctum, quod modo fidei vivendae uniuscuiusque Ecclesiae sui iuris proprio exprimitur.*

³⁰ CCEO, can. 28 § 2: *Ritus, de quibus in Codice agitur, sunt, nisi aliud constat, illi, qui oriuntur ex traditionibus Alexandrina, Antiochena, Armena, Chaldaea et Constantinopolitana.*

³¹ *Annuario Pontificio per l'anno 2001*, Città del Vaticano 2001, pp. 979-983:

I. Tradycja Aleksandryjska:

Koptyjski Kościół katolicki (patriarchat),

Etiopski Kościół katolicki (metropolia z eparchiami również w Erytrei)

II. Tradycja Antiocheńska:

Syryjski Kościół katolicki (patriarchat),

Kościół maronicki (patriarchat),

Kościół syro-malankarski (metropolia)

III. Tradycja Ormiańska

Ormiański Kościół katolicki (patriarchat)

IV. Tradycja Chaldejska:

Kościół Chaldejski (patriarchat),

Kościół syro-malabarski (arcybiskupstwo większe)

V. Tradycja Bizantyjska:

Kościół grecko-melchicki (patriarchat),

Kościół bizantyjsko-ukraiński (arcybiskupstwo większe),

Kościół bizantyjsko-rumuński (metropolia),

Kościół rusiński (metropolia w USA, eparchia Mukaczew-Użhorod na Ukrainie Zakarpackiej oraz egzarchat apostolski w Republice Czeskiej),

Kościół italo-albański (2 eparchie i monaster egzarchalny),

Kościół bizantyjsko-słowacki (eparchia i egzarchat apostolski),

Kościół bizantyjsko-węgierski (eparchia i egzarchat apostolski),

Bizantyjska eparchia Kriżewcy (w byłej Jugosławii),

Kościół bizantyjsko-bułgarski (egzarchat apostolski),

Kościół grecki rytu bizantyjskiego (egzarchat apostolski),

2.1.1. Nabywanie przynależności do Kościoła *sui iuris*

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich precyzyjnie określa zasady nabywania przynależności do Kościoła *sui iuris* zarówno dzieci jak i dorosłych. Dziecko, które nie ukończyło czternastu lat życia, przez chrzest nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należy jego ojciec katolik; jeśli zaś tylko matka jest katoliczką lub jeśli oboje rodzice zgodnie dobrowolnie o to proszą, dziecko nabywa przynależność do tego Kościoła *sui iuris*, do którego należy jego matka, z zachowaniem prawa partykularnego zatwierdzonego przez Stolicę Apostolską (kan. 29 § 1)³². Natomiast dziecko, które nie ukończyło czternastu lat życia: 1°) jeśli jest dzieckiem matki niezamężnej, nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należy matka; 2°) jeśli jest dzieckiem nieznanymi rodziców, nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należą ci, którzy prawnie nad nim sprawują opiekę; jeśli są nimi rodzice adoptujący, stosuje się § 1; 3°) jeśli jest dzieckiem rodziców nieochrzczonych, nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należą ci, którzy przyjęli na siebie obowiązek wychowania go w wierze katolickiej (kan. 29 § 2)³³.

Każdy mający przyjąć chrzest, który ukończył czternasty rok życia, może w sposób wolny wybrać każdy Kościół *sui iuris*, do którego nabywa przynależność przez przyjęcie w nim chrztu, z zachowaniem prawa partykularnego zatwierdzonego przez Stolicę Apostolską (kan. 30)³⁴. Chrześcijaństwo Kościołów Wschodnich, także ci,

Kościół bizantyjsko-macedoński (egzarchat apostolski),
 Kościół bizantyjsko-albański (administratura apostolska),
 Kościół bizantyjsko-białoruski,
 Kościół bizantyjsko-rosyjski.

³² CCEO, can. 29 § 1: *Filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, per baptismum ascribitur Ecclesiae sui iuris, cui pater catholicus ascriptus est; si vero sola mater est catholica aut si ambo parentes concordī voluntate petunt, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam mater pertinet, salvo iure particulari a Sede Apostolica statuto.*

³³ CCEO, can. 29 § 2: *Si autem filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, est:*

Is a matre non nupta natus, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam mater pertinet; 2s ignotorum parentum, ascribitur Ecclesiae sui iuris, cui ascripti sunt ii, quorum curae legitime commissus est; si vero de patre et matre adoptantibus agitur, applicetur § 1; 3s parentum non baptizatorum, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam pertinet ille, qui eius educationem in fide catholica suscepit.

³⁴ CCEO, can. 30: *Quilibet baptizandus, qui decimum quartum aetatis annum explevit, libere potest seligere quamcumque Ecclesiam sui iuris, cui per baptismum in eadem susceptum ascribitur, salvo iure particulari a Sede Apostolica statuto.*

którzy zostali powierzeni opiece hierarchy lub proboszcza innego Kościoła *sui iuris*, na stałe należą do własnego Kościoła *sui iuris* (kan. 38)³⁵.

2.1.2. Zasady przejścia do innego Kościoła *sui iuris*

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich precyzując zasady przejścia do innego Kościoła *sui iuris* przede wszystkim stoi na straży wolności sumienia każdego człowieka, szczególnie migranta, rozstrzygając, że nikt w żaden sposób nie może przymuszać żadnego chrześcijanina do przejścia do innego Kościoła *sui iuris* (kan. 31)³⁶. Co więcej nikt nie może bez zgody Stolicy Apostolskiej ważnie przejść do innego Kościoła *sui iuris* (kan. 32 § 1)³⁷. Natomiast jeśli chodzi o chrześcijanina eparchii jakiegoś Kościoła *sui iuris* proszącego o przejście do innego Kościoła *sui iuris*, który na tym samym terytorium posiada własną eparchię, domniemuje się zgodę Stolicy Apostolskiej, jeśli biskupi eparchialni obu eparchii wyrażą na piśmie zgodę na przejście (kan. 32 § 2)³⁸.

Kobieta ma prawo przejść do Kościoła *sui iuris* męża w momencie zawierania małżeństwa lub podczas jego trwania; po rozwiązaniu zaś małżeństwa w sposób wolny może powrócić do poprzedniego Kościoła *sui iuris* (kan. 33)³⁹.

Jeśli do innego Kościoła *sui iuris* przechodzą rodzice lub w małżeństwie mieszanym małżonek katolicki, dzieci poniżej czternastego roku życia z mocy samego prawa nabywają przynależność do tego samego Kościoła *sui iuris*; jeśli zaś w małżeństwie między katolikami jedno tylko z rodziców przechodzi do innego Kościoła *sui iuris*, dzieci przechodzą jedynie w tym wypadku, jeśli

³⁵ CCEO, can. 38: *Christifideles Ecclesiarum orientalium, etsi curae Hierarchae vel parochi alterius Ecclesiae sui iuris commissi, tamen propriae Ecclesiae sui iuris permanent ascripti.*

³⁶ CCEO, can. 31: *Nemo quemvis christifidelem ad transitum ad aliam Ecclesiam sui iuris ullo modo inducere praesumat.*

³⁷ CCEO, can. 32 § 1: *Nemo potest sine consensu Sedis Apostolicae ad aliam Ecclesiam sui iuris valide transire.*

³⁸ CCEO, can. 32 § 2: *Si vero agitur de christifideli eparchiae alicuius Ecclesiae sui iuris, qui transire petit ad aliam Ecclesiam sui iuris, quae in eodem territorio propriam eparchiam habet, hic consensus Sedis Apostolicae praesumitur, dummodo Episcopi eparchiales utriusque eparchiae ad transitum scripto consentient.*

³⁹ CCEO, can. 33: *Integrum est mulieri ad Ecclesiam sui iuris viri transire in matrimonio celebrando vel eo durante; matrimonio autem soluto libere potest ad pristinam Ecclesiam sui iuris redire.*

wyrazili na to zgodę oboje rodzice; po ukończeniu zaś czternastego roku życia dzieci mogą powrócić do poprzedniego Kościoła *sui iuris* (kan. 34)⁴⁰.

Ochrzczeni akatolicy przystępujący do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim zatrzymują na całym świecie swój obrządek, pielęgnują go i w miarę możliwości zachowują, nabywając przynależność do Kościoła *sui iuris* tego obrządku, z zachowaniem prawa zwrócenia się do Stolicy Apostolskiej w szczególnych przypadkach osób, wspólnot lub regionów (kan. 35)⁴¹.

Każde przejście do innego Kościoła *sui iuris* osiąga skutek od momentu zdeklarowania tego faktu wobec hierarchy miejsca tego Kościoła albo wobec własnego proboszcza lub kapłana przez jednego z nich delegowanego i dwóch świadków, chyba że reskrypt Stolicy Apostolskiej inaczej stanowi (kan. 36)⁴².

Każde nabycie przynależności do jakiegoś Kościoła *sui iuris* lub przejście do innego Kościoła *sui iuris* powinno zostać odnotowane w księdze ochrzczonych parafii, gdzie chrzest został udzielony, także, jeśli zachodzi potrzeba, parafii Kościoła łacińskiego; jeśli nie można tego uczynić, w innym dokumencie przechowywanym w archiwum parafialnym właściwego proboszcza Kościoła *sui iuris*, do którego osoba ta nabyła przynależność (kan. 37)⁴³.

Przepisy Kodeksu świadczą, że instytucje Kościołów Wschodnich, ich tradycje liturgiczne i kościelne oraz dyscyplina życia

⁴⁰ CCEO, can. 34: *Si ad aliam Ecclesiam sui iuris transeunt parentes vel in matrimonio mixto coniux catholicus, filii infra decimum quartum aetatis annum expletum ipso iure eidem Ecclesiae ascribuntur; si vero in matrimonio inter catholicos unus tantum parentum ad aliam Ecclesiam sui iuris transit, filii transeunt solummodo, si ambo parentes consenserunt; expleto vero decimo quarto aetatis anno filii ad pristinam Ecclesiam sui iuris redire possunt.*

⁴¹ CCEO, can. 35: *Baptizati acatholici ad plenam communionem cum Ecclesia catholica convenientes proprium ubique terrarum retineant ritum eumque colant et pro viribus observent, proinde ascribantur Ecclesiae sui iuris eiusdem ritus salvo iure adeundi Sedem Apostolicam in casibus specialibus personarum, communitatum vel regionum.*

⁴² CCEO, can. 36: *Omnis transitus ad aliam Ecclesiam sui iuris vim habet a momento declarationis factae coram eiusdem Ecclesiae Hierarcha loci vel parrocho proprio aut sacerdote ab alterutro delegato et duobus testibus, nisi rescriptum Sedis Apostolicae aliud fert.*

⁴³ CCEO, can. 37: *Omnis ascriptio alicui Ecclesiae sui iuris vel transitus ad aliam Ecclesiam sui iuris in libro baptizatorum paroeciae, etiam, si casus fert, Ecclesiae latinae, ubi baptismus celebratus est, adnotetur; si vero fieri non potest, in alio documento in archivo paroeciali parrochi proprii Ecclesiae sui iuris, cui ascriptio facta est, asservando.*

chrześcijańskiego są wysoko cenione⁴⁴ i mają znaczący wpływ na duchowe życie wiernych.

2.2. Troska o zachowanie obrządku

Obrządki Kościołów Wschodnich powinny być wiernie zachowywane i promowane jako dziedzictwo całego Kościoła Chrystusowego, w którym jaśniej tradycja od Apostołów przez Ojców, i który potwierdza w różnorodności boską jedność wiary katolickiej (kan. 39)⁴⁵. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich obowiązek troski o zachowanie obrządku nakłada przede wszystkim na hierarchów poszczególnych Kościołów *sui iuris*, wspomagających ich duchownych oraz członków instytutów życia konsekrowanego.

Hierarchowie, którzy przewodniczą Kościołom *sui iuris* i wszyscy inni hierarchowie powinni się najpilniej troszczyć o wierne strzeżenie i dokładne zachowywanie własnego obrządku i nie powinni wprowadzać do niego zmian, chyba, że z racji jego organicznego rozwoju, mając jednak przed oczyma dobrą wolę i jedność chrześcijan (kan. 40 § 1)⁴⁶.

Pozostali duchowni oraz członkowie instytutów życia konsekrowanego są zobowiązani do wiernego zachowywania własnego obrządku oraz do codziennego wzrastania w większym zrozumieniu go i doskonalszym praktykowaniu (kan. 40 § 2)⁴⁷. Pozostali zaś chrześcijanie są także wzywani do poznawania własnego obrządku i szacunku dla niego oraz zachowywania go wszędzie, chyba że prawo ustanawia wyjątek (kan. 40 § 3)⁴⁸.

⁴⁴ Por. J. S. G a j e k, K. N i t k i e w i c z, *Wprowadzenie do Dekretu o katolickich Kościołach Wschodnich w: Sobór Watykański II Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski nowe wydanie*, Pallottinum 2002, s. 169.

⁴⁵ CCEO, can. 39: *Ritus Ecclesiarum orientalium ut universae Ecclesiae Christi patrimonium, in quo elucet ea, quae ab Apostolis per Patres est traditio, et quod fidei catholicae divinae unitatem in varietate affirmat, religiose servantur et promoveantur.*

⁴⁶ CCEO, can. 40 § 1: *Hierarchae, qui Ecclesiis sui iuris praesunt, aliique Hierarchae omnes studiosissime curent fidelem custodiam et accuratam observantiam proprii ritus nec in eo mutationes admittant nisi ratione eius organici progressus, prae oculis tamen habentes mutuam benevolentiam et unitatem christianorum.*

⁴⁷ CCEO, can. 40 § 2: *Ceteri clerici et sodales institutorum vitae consecratae omnes proprium ritum fideliter observare necnon eius in dies maiorem cognitionem perfectionemque usum acquirere tenentur.*

⁴⁸ CCEO, can. 40 § 3: *Ceteri quoque christifideles proprii ritus cognitionem et aestimationem fovant eumque ubique observare tenentur, nisi iure aliquid excipitur.*

Chrześcijanie każdego Kościoła *sui iuris*, także Kościoła łacińskiego, którzy z racji urzędu, posługi lub zadania często spotykają się z chrześcijanami innego Kościoła *sui iuris*, powinni być dokładnie pouczeni o tym Kościele w związku z powagą urzędu, posługi lub zadania, które wypełniają (kan. 41)⁴⁹.

Podsumowując sytuację wiernych migrantów – w ujęciu Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich – należy stwierdzić, że ostatecznie o tym czy ktoś jest migrantem – z punktu widzenia kościelnego – decyduje potrzeba specjalnej opieki duszpasterskiej z racji etnicznego pochodzenia w zależności od różnych warunków i okoliczności.

3. Struktury duszpasterstwa migrantów

W ciągu wieków Kościół w miarę rozwoju zjawiska ludzkiej ruchliwości zauważając jego blaski i cienie widzi wezwanie do realizacji siebie i własnego powołania wśród ruchliwego świata⁵⁰. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich ma charakter wybitnie duszpasterski, a w jego postanowieniach chodzi o to, aby rodził taki porządek społeczności kościelnej, który – przyznając główne miejsce miłości, łasce i charyzmatom – jednocześnie ułatwiałby ich uporządkowany postęp w życiu czy to społeczności kościelnej, czy to poszczególnych ludzi, którzy do niej należą⁵¹. Kościół obejmuje swą troską wiernych znajdujących się w szczególnych sytuacjach związanych ze zjawiskiem migracji przez rozwijanie odpowiednich metod i dostarczanie środków duszpasterskich dla rozwoju ich życia duchowego. Przyjrzyjmy się, zatem, w jaki sposób Kodeks dostosował zasady duszpasterstwa migrantów do obecnych warunków.

3.1. Patriarcha i ustanowiony przez niego wizytator

Prawodawca kościelny przewiduje sytuacje jakie mogą się zdarzyć i ustala jak wtedy należy postępować w określonych sytuacjach

⁴⁹ CCEO, can 41: *Christifideles cuiusvis Ecclesiae sui iuris, etiam Ecclesiae latinae, qui ratione officii, ministerii vel muneris frequentes cum christifidelibus alterius Ecclesiae sui iuris relationes habent, in cognitione et cultu ritus eiusdem Ecclesiae accurate pro gravitate officii, ministerii vel muneris, quod implent, instituantur.*

⁵⁰ J. B a k a l a r z, *Kościół wobec ludzi wędrujących*, „Collectanea Theologica” 50 (1980) fasc. I, s. 178.

⁵¹ I o a n n e s P a u l u s I I, *Constitutio Apostolica „Sacri Canones”*, AAS 82 (1990), 1033-1044.

osób tworzących jakiś układ społeczny, a wskazanych generalnie⁵². Szczegóły natomiast ma rozpoznawać stosujący prawo. Według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich punktem wyjścia w zaspokajaniu duszpasterskich potrzeb migrantów jest rozpoznanie problemów związanych z przemieszczaniem się ludzi. Za właściwe rozpoznanie sytuacji migracyjnej odpowiedzialnym jest hierarcha, bowiem wierni migranci mają prawo otrzymywać pomoce od swoich pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś Słowa Bożego i sakramentów⁵³. Prawem i obowiązkiem patriarchy jest zbieranie przydatnych informacji o chrześcijanach, znajdujących się poza terytorium Kościoła, którym kieruje, także przez wizytatora posłanego przez siebie za przyzwoleniem Stolicy Apostolskiej (kan. 148 § 1)⁵⁴. Zatem, patriarcha w celu aktualnego rozpoznania zjawiska migracji może skorzystać z instytucji wizytatora. Wizytator, zanim zacznie pełnić swoje zadanie, powinien udać się do biskupa eparchialnego tych chrześcijan i okazać mu pismo nominacyjne (kan. 148 § 2)⁵⁵. Po dokonaniu wizytacji wizytator winien posłać sprawozdanie do patriarchy, który po przedyskutowaniu sprawy na Synodzie Biskupów Kościoła patriarchalnego może przedstawić odpowiednie środki Stolicy Apostolskiej, aby wszędzie zatroszczono się o ochronę i pomnożenie dobra duchowego chrześcijan Kościoła, którym kieruje, także przez erygowanie parafii i egzarchatów lub własnych eparchii (kan. 148 § 3)⁵⁶.

3.2. Biskupi i prezbiterzy

Wśród działań na rzecz migrantów Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich wymienia powoływanie biskupów eparchialnych,

⁵² R. Sobaniański, *Teoria Prawa Kościelnego*, Warszawa 1992, s. 103.

⁵³ CCEO, can. 16: por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, 1-318, can. 213.

⁵⁴ CCEO, can. 148 § 1: *Patriarchae ius et obligatio est circa christifideles, qui extra fines territorii Ecclesiae, cui praest, commorantur, opportunas informationes exquirendi etiam per Visitatorem a se de assensu Sedis Apostolicae missum.*

⁵⁵ CCEO, can. 148 § 2: *Visitor, antequam suum munus init, Episcopum eparchialem horum christifidelium adeat eique nominationis litteras exhibeat.*

⁵⁶ CCEO, can. 148 § 3: *Visitatione peracta Visitor ad Patriarcham relationem mittat, qui re in Synodo Episcoporum Ecclesiae patriarchalis discussa Sedi Apostolicae opportuna media proponere potest, ut ubique terrarum tuitioni atque incremento boni spiritualis christifidelium Ecclesiae, cui praest, etiam per erectionem paroeciarum ac exarchiarum vel eparchiarum propriarum provideatur.*

biskupów koadiutorów lub biskupów pomocniczych poza granicami terytorium Kościoła patriarchalnego. Kandydatów, przynajmniej w liczbie trzech, na urząd biskupów eparchialnych, biskupów koadiutorów lub biskupów pomocniczych poza granicami terytorium Kościoła patriarchalnego wybiera Synod Biskupów Kościoła patriarchalnego według kanonów o wyborze biskupów i przez patriarchę przedstawia ich do nominacji Biskupowi Rzymskiemu, z zachowaniem tajemnicy przez wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób dowiedzieli się o wyniku wyboru, także wobec kandydatów (kan. 149)⁵⁷. Biskupi ustanowieni poza terytorium Kościoła patriarchalnego mają wszystkie prawa i obowiązki synodalne pozostałych biskupów tego Kościoła, z zachowaniem kan. 102 § 2 (kan. 150 § 1)⁵⁸.

Wypełniając swoją pasterską posługę, biskup eparchialny winien troszczyć się o wszystkich chrześcijan, powierzonych jego opiece bez względu na ich wiek, pozycję, narodowość albo Kościół *sui iuris*, zarówno o stałych mieszkańców eparchii jak i o tych, którzy czasowo przebywają na jego terytorium, okazując troskę apostołską także o tych, którzy z racji warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania, a także o tych, którzy nie praktykują (kan. 192 § 1)⁵⁹. W sposób specjalny biskup eparchialny winien troszczyć się, aby wszyscy chrześcijanie wspierali wspólną troską jedność pomiędzy chrześcijanami zgodnie z zasadami aprobowanymi przez Kościół (kan. 192 § 2)⁶⁰.

⁵⁷ CCEO, can. 149: *Candidatos, saltem tres, ad officium Episcopi eparchialis, Episcopi coadiutoris vel Episcopi auxiliaris extra fines territorii Ecclesiae patriarchalis implendum Synodus Episcoporum Ecclesiae patriarchalis ad normam canonum de electionibus Episcoporum eligit et per Patriarcham Romano Pontifici ad nominationem proponit secreto servato ab omnibus, qui quomodolibet electionis exitum noverunt, etiam erga candidatos.*

⁵⁸ CCEO, can. 150 § 1: *Episcopi extra fines territorii Ecclesiae patriarchalis constituti habent omnia iura et obligationes synodalia ceterorum Episcoporum eiusdem Ecclesiae firmo can. 102 § 2.*

⁵⁹ CCEO, can. 192 § 1: *In exercendo suo munere pastorali Episcopus eparchialis sollicitum se praebeat erga omnes christifideles, qui eius curae committuntur, cuiusvis sunt aetatis, condicionis, nationis vel Ecclesiae sui iuris tum in territorio eparchiae habitantes tum in eodem ad tempus versantes, animum intendens apostolicum ad eos etiam, qui ob vitae suae condicionem ordinaria cura pastorali non satis frui possunt, necnon ad eos, qui a religionis praxi defecerunt.*

⁶⁰ CCEO, can. 192 § 2: *Speciali modo curet Episcopus eparchialis, ut omnes christifideles suae curae commissi unitatem inter christianos foveant secundum principia ab Ecclesia approbata.*

Biskup eparchialny winien uważać za powierzonych sobie w Panu również nie ochrzczonych i troszczyć się, aby i tym ze świadectwa chrześcijan we wspólnocie kościelnej zajaśniała ożywiająca miłość Chrystusa (kan. 192 § 3)⁶¹. W ten sposób postanowienia Kodeksu inspirowane nową wizją eklezjologii, nową wizją Kościoła afirmują jego pasterską troskę i chrześcijańską miłość względem osób innych religii⁶².

Biskup eparchialny, któremu została powierzona troska nad chrześcijanami innego Kościoła *sui iuris*, ma poważny obowiązek zatroszczyć się o wszystko, aby chrześcijanie zachowywali ryt własnego Kościoła, pielęgnowali go w miarę możliwości i pod władzą przełożonego tego Kościoła ożywiali (kan. 193 § 1)⁶³. Co więcej, Biskup eparchialny któregokolwiek Kościoła *sui iuris*, także Kościoła łacińskiego, powinien powiadomić Stolicę Apostolską przy okazji pięcioletniej relacji o stanie i potrzebach chrześcijan, którzy nawet jeśli należą do innego Kościoła *sui iuris*, zostali powierzeni jego trosce (kan. 207)⁶⁴. Odpowiednio dykasteriami Kurii Rzymskiej, którym biskup eparchialny składa tego rodzaju sprawozdanie są: Kongregacja Kościołów Wschodnich i Papieska Rada ds. Migrantów i Podróżnych⁶⁵.

Biskup eparchialny powinien troszczyć się o potrzeby duchowe tych chrześcijan, o ile to możliwe, z pomocą prezbiterów lub proboszczów tego Kościoła *sui iuris* oraz chrześcijan, a także przez syncella ustanowione do troski o tych chrześcijan (kan. 193 § 2)⁶⁶.

⁶¹ CCEO, can. 192 § 3: *Episcopus eparchialis commendatos sibi in Domino habeat non baptizatos et curet, ut et eis ex testimonio christifidelium in communione ecclesiastica viventium eluceat caritas Christi.*

⁶² Por. P. T. M i c h e l. *La Chiesa e gli immigrati di altre religioni*, w: *Orizzonti pastorali oggi. Studi interdisciplinari sulla Mobilità Umana*, Città del Vaticano 1987², p. 185.

⁶³ CCEO, can. 193 § 1: *Episcopus eparchialis, cuius curae christifideles alterius Ecclesiae sui iuris commisi sunt, gravi obligatione tenetur omnia providendi, ut hi christifideles propriae Ecclesiae ritum retineant eumque colant ac pro viribus observent et cum auctoritate superiore eiusdem Ecclesiae relationes foveant.*

⁶⁴ CCEO, can. 207: *Episcopus eparchialis cuiuscumque Ecclesiae sui iuris, etiam Ecclesiae latinae, Sedem Apostolicam certiore faciat occasione relationis quinquennalis de statu et necessitatibus christifidelium, qui, etsi alii Ecclesiae sui iuris ascripti, eius curae commisi sunt.*

⁶⁵ G. H o l k e n b r i n k. *Die rechtlichen Strukturen für eine Migrantenpastoral. Ein rechtshistorische und rechtssystematische Untersuchung*, Vatikan 1995, P. 333.

⁶⁶ CCEO, can. 193 § 2: *Spiritualibus necessitatibus horum christifidelium Episcopus eparchialis provideat, si fieri potest, per presbyteros vel parochos eiusdem Ecclesiae sui iuris ac christifideles aut etiam per Syncellum ad curam horum christifidelium constitutum.*

Biskupi eparchialni, którzy tych kapłanów, proboszczów albo syncellów ustanawiają do troski nad chrześcijanami Kościoła patriarchalnego, w porozumieniu z zainteresowanymi patriarchami, niech zawrą umowę i działają za ich zgodą zgodnie z władzą własną, po jak najszybszym powiadomieniu Stolicy Apostolskiej; jeśli zaś patriarchowie w jakiejś sprawie mieliby odmienne zdanie, sprawę należy przedstawić Stolicy Apostolskiej (kan. 193 § 3)⁶⁷.

Biskupów w wypełnianiu posługi wspierają zaleźni od nich prezbiterzy. Chociaż nie posiadają oni pełni kapłaństwa i w wykonywaniu swej władzy są zaleźni od biskupów, związani są jednak z nimi godnością kapłańską i jako pilni współpracownicy urzędu biskupiego, jego pomoc i narzędzie, są powołani do służenia Ludowi Bożemu⁶⁸.

Egzarcha ustanowiony przez patriarchę poza granicą terytorium Kościoła patriarchalnego może domagać się odpowiednich prezbiterów, którzy powinni przyjąć w egzarchacie troskę pasterską nad chrześcijanami; patriarcha zaś, o ile to możliwe, powinien zadośćuczynić prośbie egzarchy (kan. 315 § 1)⁶⁹. Prezbiterzy posłani przez patriarchę do egzarchatu na czas określony lub nieokreślony, uważani są za przydzielonych do egzarchatu i podlegają we wszystkim władzy egzarchy (kan. 315 § 2)⁷⁰.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich reguluje relacje pomiędzy biskupem eparchialnym a prezbiterami i pośrednio przewiduje sytuacje wynikające z migrowania. Biskup eparchialny powinien otoczyć specjalną troską prezbiterów, których powinien wysłuchać jako pomocników i doradców, stać na straży przysługujących im uprawnień i troszczyć się o to, aby wypełniali właści-

⁶⁷ CCEO, can. 193 § 3: *Episcopi eparchiales, qui huiusmodi presbyteros, parochos vel Syncellos ad curam christifidelium Ecclesiarum patriarchalium constituunt, rationes cum Patriarchis, quorum interest, ineant et illis consentientibus propria auctoritate agant certiore quam primum facta Sede Apostolica; si vero Patriarchae quacumque de causa dissentiant, res ad Sedem Apostolicam deferatur.*

⁶⁸ A. O r c z y k o w s k i, *Prezbiter w: Encyklopedia Religii PWN, Warszawa 2003, t. 8, s. 259.*

⁶⁹ CCEO, can. 315 § 1: *Exarchus extra fines territorii Ecclesiae patriarchalis constitutus a Patriarcha presbyteros idoneos expetere potest, qui curam pastoraalem christifidelium in exarchia suscipiant; Patriarcha autem, quatenus fieri potest, petitioni Exarchi satisfaciatur.*

⁷⁰ CCEO, can. 315 § 2: *Presbyteri a Patriarcha ad tempus determinatum aut indeterminatum in exarchiam missi exarchiae addicti habentur et in omnibus subsunt potestati Exarchi.*

wie obowiązki swego stanu i mieli do dyspozycji środki i instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego (kan. 192 § 4)⁷¹.

Biskup eparchialny winien się troszczyć, aby duchowni i ich rodziny, jeżeli są żonaci, mieli, zgodnie z przepisami prawa, odpowiednie utrzymanie, opiekę i zabezpieczenie społeczne, jak również opiekę lekarską (kan. 192 § 5)⁷². W Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich podkreślono znaczenie obecności prezbiterów w życiu migrantów nawiązując do koncepcji migranta z punktu widzenia duszpasterskiego, którym jest: *wierny, który znajdując zamieszkanie poza własną ojczyzną albo poza własną wspólnotą etniczną i z tego powodu potrzebuje specyficznej opieki duszpasterskiej ze strony kapłana posługującego się tym samym językiem, bowiem nie jest w stanie korzystać ze zwykłej opieki duszpasterskiej*⁷³.

3.3. Parafia personalna oraz zrzeszenie katolickie

Z reguły parafia powinna być terytorialna, a więc obejmująca wszystkich chrześcijan pewnego terytorium; gdzie jednak z racji narodowych, językowych, przypisania chrześcijan do jakiegoś Kościoła *sui iuris* lub z jakiegoś innego określonego powodu, biskup eparchialny po konsultacji z radą kapłańską uzna to za właściwe, należy erygować parafie personalne (kan. 280 § 1)⁷⁴. Kodeks przewiduje zatem erygowanie parafii personalnej dla migrantów. Erygowanie, zmiana lub zniesienie parafii należy do biskupa eparchialnego, po konsultacji z radą kapłańską (kan. 280 § 2)⁷⁵.

⁷¹ CCEO, can. 192 § 4: *Episcopus eparchialis speciali sollicitudine prosequatur presbyteros, quos tamquam adiutores et consiliarios audiat, eorum iura tueatur et curet, ut obligationes suo statui proprias impleant eisdemque praesto sint media et institutiones, quibus ad vitam spiritualem et intellectualem fovendam egent.*

⁷² CCEO, can. 192 § 5: *Curet Episcopus eparchialis, ut clericorum eorumque familiae, si coniugati sunt, congruae sustentationi atque congruenti praecaventiae et securitati sociali necnon assistentiae sanitariae ad normam iuris provideatur.*

⁷³ L. D e P a o l i s, *Perspektywy duszpasterstwa wśród emigrantów u progu nowego tysiąclecia*, „Głos Seminarium Zagranicznego” 1/2002, s. 25.

⁷⁴ CCEO, can. 280 § 1: *Paroecia regulariter sit territorialis, quae scilicet omnes complectatur christifideles certi territorii; si vero de iudicio Episcopi eparchialis consulto consilio presbyterali id expedit, erigantur paroeciae personales ratione nationis, linguae, ascriptionis christifidelium alii Ecclesiae sui iuris immo vel alia definita ratione determinatae.*

⁷⁵ CCEO, can. 280 § 2: *Paroecias erigere, immutare et suppressere est Episcopi eparchialis consulto consilio presbyterali.*

Parafia erygowana zgodnie z prawem posiada z mocy samego prawa osobowość prawną (kan. 280 § 3)⁷⁶. Podejmując rozwiązanie problemu przynależności parafialnej migrantów Kodeks dowartościował zasadę personalną organizacji wspólnot kościelnych. Choć parafia personalna została uznana za drugorzędną w stosunku do parafii terytorialnej, to jednak można ją erygować o ile gwarantuje to bardziej skuteczne duszpasterstwo wiernych.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich swoimi przepisami dotyczącymi różnych dziedzin życia Kościoła tworzy klimat sprzyjający duszpasterstwu migrantów. Świadczą o tym między innymi zasady zakładania stowarzyszeń katolickich. Chrześcijanie nie tylko należą do parafii, ale mają również prawo swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo dla ożywienia chrześcijańskiego powołania w świecie, a także zbierania się dla wspólnego osiągnięcia tych celów (kan. 18)⁷⁷. Jest to, zatem zapis Kodeksu potwierdzający jedno z fundamentalnych praw ludzkich i podstawowych praw chrześcijańskich⁷⁸. Jednak prawo świeckich do zrzeszania się nie jest bezwzględne, bowiem mają oni działać we wspólnocie Kościoła i dlatego stowarzyszenia mają się odznaczać pewnymi kryteriami rozstrzygającymi o ich kościelnej autentyczności, rozumianej w perspektywie dobra wspólnoty i misji Kościoła. Kodeks przyznając prawo świeckim do zrzeszania się, nie zajmuje się szczegółowo stowarzyszeniami wiernych świeckich, lecz podaje jedynie normy dotyczące wszystkich stowarzyszeń (kann. 573-583)⁷⁹. Katolickie stowarzyszenia mogą odgrywać wielką rolę w życiu religijnym na emigracji.

Omówione zasady duszpasterstwa migrantów będące odpowiedzią na pojawiające się problemy migracji nadają kształt organizacji duszpasterstwa *ludzi w drodze*. Troskę o kształtowanie duszpasterstwa migrantów bierze na siebie Pasterz Kościoła Po-wszechnego, o czym świadczą między innymi poszczególne roz-

⁷⁶ CCEO, can. 280 § 3: *Paroecia legitime erecta ipso iure persona iuridica est.*

⁷⁷ CCEO, can. 18: *Integrum est christifidelibus, ut libere condant atque moderentur consociationes ad fines caritatis vel pietatis aut ad vocationem christianam in mundo vendam utque conventus habeant ad eosdem fines in communi persequendos.*

⁷⁸ Por. R. B a c c a r i, *I diritto di associazione dei laici nell'ordinamento canonico*, „Monitor ecclesiasticus” 107 (1982), pp. 551-572.

⁷⁹ J. D y d u c h, *Wierni świeccy w nowym prawodawstwie Kościołów Wschodnich*, PK 35 (1992) nr 3-4, s. 189.

strzygnięcia Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, który odpowiedzialnymi na miarę własnych kompetencji czyni: Pasterzy poszczególnych Kościołów *sui iuris* oraz ich współpracowników. Współpraca biskupów w dziedzinie rozwiązywania problemów migracji przejawia ich kolegialną jedność i sprawia, że dobrze zarządzając własnym Kościołem *sui iuris* jako częścią Kościoła powszechnego przyczyniają się skutecznie do dobra całego Mistycznego Ciała, które jest także ciałem Kościołów⁸⁰. Zatem podstawa prawna specjalistycznej posługi duszpasterskiej wobec migrantów – którą reguluje Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich – ostatecznie ma charakter eklezjalny⁸¹.

4. Zasady podlegania migrantów poszczególnym stopniom władzy kościelnej

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich określa zakres władzy Pasterzy poszczególnych stopni hierarchii Kościołów *sui iuris*, jakiej podlegają migranci w różnych sytuacjach swojego życia. Poszczególne kanony odnoszą się do tradycyjnego podziału władzy na: ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą.

4.1. Zakres kościelnej władzy ustawodawczej w stosunku do migrantów

Ustawom wydanym przez najwyższą władzę w Kościele podlegają na całym świecie wszyscy, dla których zostały wydane, chyba, że zostały wydane dla określonego terytorium; pozostałe ustawy obowiązują jedynie na terytorium, na którym władza, która promulgowwała ustawy, wykonuje swoją władzę rządzenia, chyba, że inaczej zastrzeżono prawo lub co innego wynika z natury rzeczy (kan. 1491 § 1)⁸².

Ustawy wydane dla określonego terytorium obowiązują tych, dla których zostały wydane i którzy posiadają na nim stałe lub tymcza-

⁸⁰ Por. E. Corecco, *La presenza dei migranti nella Chiesa particolare: segno dell'immanenza reciproca fra Chiesa universale e particolare*, w: *Orizzonti pastorali oggi. Studi interdisciplinari sulla Mobilità Umana*, Città del Vaticano 1987², pp. 44-45.

⁸¹ Por. J. Beyer, *Fondamento ecclesiale della pastorale dell'emigrazione*, „On the Move” 9 (1979) n. 27, pp. 85-116.

⁸² CCEO, can. 1491 § 1: *Legibus a suprema Ecclesiae auctoritate latis tenentur omnes, pro quibus datae sunt ubique terrarum, nisi pro determinato territorio conditae sunt; ceterae leges vim habent tantummodo in territorio, in quo auctoritas, quae leges promulgavit, potestatem regiminis exercet, nisi aliter iure cavetur vel ex natura rei constat.*

sowe zamieszkanie, a równocześnie aktualnie na nim przebywają, z zachowaniem przepisu § 3, n. 1 (kan. 1491 § 2)⁸³.

Podróźni nie są związani ustawami prawa partykularnego swojego terytorium, dopóki przebywają poza nim, chyba że ich przekroczenie powoduje szkodę na własnym terytorium albo ustawy mają charakter personalny; nie są związani ustawami prawa partykularnego terytorium, na którym przebywają, z wyjątkiem tych, które zagrożają porządkowi publicznemu albo określają formalności aktów, albo dotyczą rzeczy nieruchomości, położonych na tym terytorium; są związani jednak ustawami prawa wspólnego i ustawami prawa partykularnego własnego Kościoła *sui iuris*, nawet jeśli odnośnie do ustaw tegoż prawa partykularnego nie obowiązują na ich terytorium, nie są zaś związani tymi ustawami, jeśli nie obowiązują one w miejscu przebywania (kan. 1491 § 3, 1°-3°)⁸⁴.

Tułacze, zaś podlegają wszystkim ustawom, które obowiązują w miejscu przebywania (kan. 1491 § 4)⁸⁵.

Troska o zachowanie dóbr duchowych migrantów wyrażona jest również w zapisie Kodeksu dotyczącym obowiązywalności ustaw uchwalonych przez Synod Biskupów Kościoła patriarchalnego i promulgowanych przez patriarchę. Takie ustawy, jeśli są ustawami liturgicznymi obowiązują wszędzie; jeśli zaś są ustawami dyscyplinarnymi lub jeśli dotyczą pozostałych decyzji Synodu, mają moc prawną w granicach terytorium Kościoła patriarchalnego (kan. 150 § 2)⁸⁶.

Natomiast biskupi eparchialni ustanowieni poza granicami terytorium Kościoła patriarchalnego mogą nadać moc prawną we wła-

⁸³ CCEO, can. 1491 § 2: *Legibus latis pro determinato territorio ii subiciuntur, pro quibus datae sunt quique ibidem domicilium vel quasi-domicilium habent et simul actu commorantur firma § 3, n. 1.*

⁸⁴ CCEO, can. 1491 § 3: *Peregrini: 1° non obligantur legibus iuris particularis sui territorii, dum ab eo absunt, nisi aut earum transgressio in proprio territorio nocet aut leges sunt personales; 2° neque obligantur legibus iuris particularis territorii, in quo versantur, eis exceptis, quae ordini publico consulunt aut actuum sollemnia determinant aut res immobiles in territorio sitas respiciunt; 3° sed obligantur legibus iuris communis et legibus iuris particularis propriae Ecclesiae sui iuris, etsi, ad leges eiusdem iuris particularis quod attinet, in suo territorio non vigent, non vero, si in loco, ubi versantur, non obligant.*

⁸⁵ CCEO, can. 1491 § 4: *Vagi obligantur omnibus legibus, quae vigent in loco, ubi versantur.*

⁸⁶ CCEO, can. 150 § 2: *Leges a Synodo Episcoporum Ecclesiae patriarchalis latae et a Patriarcha promulgatae, si leges liturgicae sunt ubique terrarum vigent; si vero leges disciplinares sunt vel si de ceteris decisionibus Synodi agitur, vim iuris habent intra fines territorii Ecclesiae patriarchalis.*

snych eparchiach przepisom dyscyplinarnym i pozostałym decyzjom synodalnym, które nie przekraczają ich kompetencji; jeśli zaś te ustawy lub decyzje są zaaprobowane przez Stolicę Apostolską, wszędzie mają moc prawną (kan. 150 § 3)⁸⁷.

4.2. Realizacja kościelnej władzy wykonawczej w migracyjnej rzeczywistości

Władzę wykonawczą może ktoś wykonywać – jeśli coś innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa – nawet przebywając poza terytorium, w stosunku do swoich podwładnych, także nieobecnych na terytorium. Odnosi się to również do podróżnych, aktualnie przebywających na terytorium, jeśli chodzi o udzielenie tego, co korzystne, albo wykonanie tego, co jest nakazane prawem wspólnym lub partykularnym, którym są związani na mocy kan. 1491 § 3 (kan. 986)⁸⁸.

4.3. Kościelna władza sądownicza a zjawisko migracji

Każdy może być pozwany przed trybunał stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania (kan. 1074)⁸⁹. Tułacz posiada trybunał w miejscu, w którym aktualnie przebywa (kan. 1075 § 1)⁹⁰. Ten, którego miejsce stałego lub tymczasowego zamieszkania czy pobytu jest nieznane, może być pozwany przed trybunał powoda, jeżeli nie przysługuje mu inny trybunał, zgodny z przepisami prawa (kan. 1075 § 2)⁹¹.

Wydaje się, że sprecyzowanie przez przepisy Kodeksu zasad dotyczących podlegania migrantów poszczególnym stopniom władzy

⁸⁷ CCEO, can. 150 § 3: *Velint Episcopi eparchiales extra fines territorii Ecclesiae patriarchalis constituti legibus disciplinaribus ceterisque decisionibus synodalibus, quae eorum competentiam non excedunt, in propriis eparchiis vim iuris tribuere; si vero hae leges vel decisiones a Sede Apostolica approbatae sunt, ubique terrarum vim iuris habent.*

⁸⁸ CCEO, can. 986: *Potestatem executivam aliquis, etsi extra fines territorii existens, exercere potest in subditos, etiam a territorio absentes, nisi aliter iure communi cavetur vel ex natura rei constat; in peregrinos in territorio actu degentes, si agitur de favoribus concedendis aut de executioni mandando sive iure communi sive iure particulari, quo ipsi ad normam can. 1491 § 3 tenentur.*

⁸⁹ CCEO, can. 1074: *Quilibet conveniri potest coram tribunali domicilii vel quasi-domicilii.*

⁹⁰ CCEO, can. 1075 § 1: *Vagus forum habet in loco, ubi actu commoratur.*

⁹¹ CCEO, can. 1075 § 2: *Is, cuius neque domicilium aut quasi-domicilium neque locus commorationis nota sunt, conveniri potest in foro actoris, dummodo aliud forum legitimum non suppetat.*

kościelnej nie tylko porządkuje życie wspólnot poszczególnych Kościołów *sui iuris*, ale wskazuje między innymi na możliwości jakie niesie to zjawisko katolikom Kościołów Wschodnich w pracy nad zjednoczeniem chrześcijan, szczególnie chrześcijan obrządku wschodniego⁹².

Zakończenie

Podsumowując należy stwierdzić, że Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich podjął problemy wynikające ze zjawiska współczesnej migracji. Jako podstawowy zbiór praw zawiera jedynie prawo powszechne, zaś szczegółowe dziedziny kościelnego życia pozostawia regulacjom prawa poszczególnych Kościołów *sui iuris*.

W Kodeksie wyróżniamy cztery wielkie tematy związane ze zjawiskiem migracji: 1) opisowe określenie pojęcia *migracja*, 2) troskę kościelną Prawodawcy o ochronę praw migrantów, 3) zapewnienie działalności – na rzecz migrantów – wyspecjalizowanych instytucji kościelnych oraz 4) określenie zasad podlegania migrantów poszczególnym stopniom kościelnej hierarchii.

W Kodeksie nie tylko opisano zjawisko migracji oraz wynikające z niego problemy, ale również zabezpieczono migrantom pełnoprawny status wiernych w ich Kościołach *sui iuris*. W poszczególnych kanonach można odczytać dążenie Prawodawcy do zintegrowania migrantów w życiu własnego Kościoła *sui iuris* z poszanowaniem i zachowaniem własnego obrządku. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich dużą wagę przywiązuje do właściwego rozpoznania duszpasterskiej sytuacji migrantów, ustanawiania dla nich biskupów i posyłania do nich prezbiterów oraz daje możliwość erygowania dla nich parafii personalnych i zakładania przez nich stowarzyszeń. Kodeks dowartościował duszpasterstwo migrantów, które uzyskało prawo obywatelstwa w podstawowym zbiorze prawa Kościołów Wschodnich. Precyzyjnie określa zasady podlegania migrantów władzy kościelnej. Zakładając zaś recepcję prawa wydaje się, że Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich będzie kształtował prawo własne poszczególnych Kościołów *sui iuris*.

⁹² Por. P. P a l k a, *Wprowadzenie do Dekretu o Kościołach Wschodnich katolickich w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekry, deklaracje. Tekst polski*, Pallottinum 1968, s. 179.

The migration issue in The Code of Canon Law of the Eastern Catholic Churches

The Code of Canon Law of the Eastern Catholic Churches – as a basic statute book – took up the issues that arose due to the phenomenon of modern migration. However, the practical application of these basic statutes is left to the discretion of individual Eastern Churches.

The Code contains not only a description of the phenomenon of migration and its problems; it also insists on official status for the faithful in their churches which are *sui iuris*. This can be seen in the individual canons in which the legislator tries to integrate the migrants while respecting and preserving their own rite.

The Code of Canon Law of the Eastern Catholic Churches also places particular emphasis on the necessity to recognize migrants' pastoral needs and provides appropriate structures for them. It accurately defines the rules for migrants when they are living under the Church's authority.

The Code's wholehearted support of pastoral work for migrants has been welcomed in Eastern Churches' fundamental code of law. As a result it would seem that The Code of Canon Law of the Eastern Catholic Churches will play a big part in shaping the legal system of the particular Eastern Churches.